№ 12. ՄԱՐՏԻ 28. 1874 ՄԱՐՏԻ 28 № 12.

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 5 րուբլ, կէս տարվանը 3 րուբլ։

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը և պ. Ծատուրեանի խանութում։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ, Редакція „Мшакъ."

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզվով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառից մի կոպէկ։

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆ

ՏՕՆԵՐԻ պատճառով „ՄՇԱԿԻ" հետևեալ համարը ստիպված կը լինենք հրատարակել ԿԷՍ ԹԵՐԹԻ մեծութեամբ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ծանուցումն։ — Թիֆլիսի փոխադարձ կրեդիտի ընկերութիւնը։ — Ներքին տեսութիւն։ Որթի հիւանդութիւնները։ Նամակ Երևանից։ Նամակ Շամախուց։ Նամակ Գանձակից։ Նամակ Խմբագրին։ Ներքին լուրեր։ — Արտաքին տեսութիւն։ Աւստրիայի նոր կրօնական օրէնքները։ Նամակ Միւնխէնից։ — Խառն լուրեր։ — Յայտարարութիւններ։ — Տեղեկացոյց։ — Աւելուած։ Պ. Պ. Գուբօնինի և Կոկօրէվի յայտարարութիւնը։

ԹԻՖԼԻՍԻ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ԿՐԵԴԻՏԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս յայտնած էինք մեր անցեալ համարում, մարտի 17-ին, կիրակի օրը, Թիֆլիսի Կլուբի դահլիճում տեղի ունեցաւ Թիֆլիսի Փոխադարձ Կրեդիտի ընկերութեան ընդհանուր ժողովը։

Ժողովի հետևանքի մասին մենք հաղորդած ենք ընթերցողին (տես „Մշակ" № 11, "Ներքին լուրերը")—իսկ այժմ կուզենայինք խօսել այն բանի վրա, թէ ինչպէս շօշափելի կերպով արտայայտվեցաւ այդ ժողովի մէջ մեր Փոխադարձ Կրեդիտի ընկերութեան բնաւորութիւնը, որի եսական ընթացքը մենք նախագուշակեցինք այդ հիմնարկութեան հաստատվելու օրից....

Ընդհանուր ժողովը ապացուցեց որ Թիֆլիսի Փոխադարձ Կրեդիտի ընկերութիւնը շեղվում է հասարակական հիմնարկութեան գործունէութենից, այլ կարծես մասնաւոր անձանց խմբի, մի կուսակցութեան սեփականութիւն է։ Ապացոյցները հետևեալներ կը բերենք՝ նախ, ժողովի սկզբում անդամները սարսափով ընդունեցին շատ բնական և ամեն տեղ ընդունված առաջարկութիւնը, որ ընդհանուր ժողովի նախագահը նոյն չը պիտի լինի, որ նախագահ է ընկերութեան խորհրդի։ Միթէ անդամների ազատութեանը պիտի վիրավորէր այդ երևոյթը, միթէ՞ նրանք չը գիտէին, որ յիշեալ ընդհանուր ժողովի նպատակն էր ընտրել դիրեկտորին և խորհրդի երկու անդամներին և ոչ թէ նախագահին, միթէ՞ նրանք չը գիտէին որ ընտրել ընդհանուր ժողովի նախագահ, չէ նշանակում ընտրել նրան մի և նոյն ժամանակ ընկերութեան խորհրդի նախագահ, այլ միայն քանի մի ժամվայ համար պիտի ընտրվէր մի մարդ, որ կառավարէր ընդհանուր ժողովի վիճաբանութիւնները... Միթէ՞ չը գիտէին... շատ լաւ գիտէին, հաւատացէք... բայց բանը այն է, որ մի քանի ժամվայ համար էլ չէին կամենում ուրիշ մարդ ունենալ...

Երկրորդ՝ դեռ քուէարկութեանը չը հասած, ժողովը գտնում է թէ չէ ուզում ուրիշ անձերին, այլ կամենում է վիճակի զօրութեամբ այս տարի դուրս եկածներին կրկին իրանց պաշտօնների մէջ պահել։

Եւ քուէարկութեան հետևանքը այստեղ էլ ցոյց տուեց թէ Թիֆլիսցին ամենից շատ առաջադիմութենից է վախենում... Թող հիմնարկութիւնը անշարժ մնայ, թող ընտրվին նոյն մարդիկը, որոնց հետ նրա անձնական նիւթական շահերը կապված են, միայն չը մտնեն գործի մէջ նոր ույժերը, որոնցից Թիֆլիսցին միշտ և ամեն տեղ սաստիկ երկիւղ է քաշում։

Անշարժութեան համար նորութիւնը մահ է, մանաւանդ երբ անշարժութիւնը տուել է իր հաստատ կերպարանքը, տուել է այնպիսի ձև, որ օգտաւէտ է հիմնարկութեան անդամներից ույժ ունեցողների համար, որոնցից կախված են իրանց կողմից անթիւ փոքրիկ արբանեակները....

Թիֆլիսի Փոխադարձ կրեդիտի ընկերութիւնը իր հիմնվելու օրից տուած է հետևեալ ձևը՝ նա ոչ թէ հասարակութեան միջին կարգի արդիւնաբերողներին կրեդիտ տալու նպատակ է դրել իրան, այլ դարձել է միջոց խոշոր կապիտալիստների ձեռքում, որք իրանց յետևից քաշում են նրանց օգնութիւններով ապրող, նրանցով շունչ քաշող փոքր մանրավաճառների անթիւ բազմութիւնը։

Մեր խօսքերի ամենից լաւ ապացոյց թող լինի ընդհանուր ժողովի հետևեալ դէպքը։ Երբ ժողովի անդամներից մինը յայտնեց թէ այս տարվայ ընկերութենից իր անդամներին ներկայացրած դիվիդենդները ըստ երևոյթին մեծ են միայն, բայց համեմատելով Առևտրական բանկի օպէրացիաների և շրջական կապիտալի հետ, նրանք աւելի աննշան են,— այն ժամանակ ընկերութեան անդամ, իշխան Էմատունին վեր է կենում և երկար ճառի մէջ յայտնում է որ փոխադարձ կրեդիտի ընկերութեան նպատակը չէ բոլորովին մեծ դիվիդենդներ ներկայացնել իր անդամներին, այլ ջանալ նուազեցնել տոկոսների չափը բանկից փոխ տուող գումարներից....

Ընկերութեան մեծ մասը սաստիկ ծափահարեց իշխանի խօսքերին,—և 'ի հարկէ պէտք է ծափահարէին այն անձինքը, որոնց ձեռնտու է փոքր տոկոսներով վերցնել բանկից գումարները և յետոյ բանկից դուրս աւելի տոկոսներով շահեցնել նոյն գումարները մասնաւոր անձերի ձեռքում, և այսպիսով մի կողմից հարստանալ, իսկ միւս կողմից մի որ և է թշուառ աշխատողի աչքում իրան բարերար անգամ ձևացնել....

Բարձր դիվիդենդները նշանակութիւն ունեն փոքր արդիւնաբերողի համար, իսկ մեծ կապիտալիստի համար ի՞նչ նշանակութիւն կարող է ունենալ այդ տեսակ փոքր օգուտը, համեմատելով այն աւելի օգուտի հետ, որ նա ստանում է բանկից փոքր տոկոսներով անդադար գումարներ առնելով և մասնաւոր անձերի ձեռքում նրանց շահեցնելով....

Իշխան Էմատունին այն օրվայ հերոս էր, նա հասկանալի է, որ պիտի պատուած լինէր ծափահարութիւններով և շնորհակալութեամբ, որովհետև իր ճառով գրաւեց հասարակութեան հարուստ կապիտալիստների ույժ ունեցող մասի հաճութիւնը, և այսպիսով նրանց մէջ ժողովրդականութիւն ստացաւ։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՈՐԹԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Կովկասի արդիւնաբերութեան ճիւղերի թըւումը անկասկած գլխաւոր տեղերից մէկը բռնում է գինեգործութիւնը, 'ի հարկէ ոչ այն կողմից, որ նա աւելի կատարելագործված դրութեան է հասել, քան թէ այլ արդիւնաբերութեան ճիւղերը—նոքա ամենքն էլ սկզբնական, նահապետական դրութեան մէջ են գըտնվում—այլ այն պատճառով, որ գինեգործութիւնը ոչ միայն սահմանափակված է որոշ գաւառների մէջ, այլ տարածված է գրեթէ ամբողջ Կովկասում։

Գինեգործութիւնը մեզանում գուցէ միակ ճիւղ է երկրագործութեան, որ ամբողջ Կովկասումը արժանացել է ոչ միայն ռամիկ ժողովրդի ուշադրութեանը, այլ և կարողացել է գրաւել դէպի իրան և ազնուականների և իշխանների ուշադրութիւնը։ Աչքի առաջ ունելով գինեգործութեան ընդարձակութիւնը, արժէ մի հայեացք գցել այն պատճառների վերայ, որ այժմ և այդ արդիւնաբերութեան ճիւղը ստորացրել են և գուցէ անկման կը հասցնեն, եթէ կալուածատէրերը ուշադրութիւն չը դարձնեն վնասակար պատճառները ըստ կարողութեան հեռացնելու։

Արդէն մի քանի տարի է, որ Կովկասումը յայտնվեցան խաղողի երկու զանազան հիւանդութիւններ, մէկը որ այն երևոյթով է արտայայտվում, որ գրեթէ հասած ողկոյզների վերայ երևում է սպիտակ փոշի, որ շատ նըման է մոխրի (այս պատճառով նա ռուսերէն անուանվում է зола—մոխիր) և ծածկելով հատերը, չորացնում է նոցա և վերջը հատերը պատռվում են և ցած են ընկնում գետնի վերայ։ Այս հիւանդութիւնից ազատվում են միայն ամենից բարձր եղած ողկոյզները։ („Кавказъ" № № 33, 34։ Գուրիայումը սովորութիւն ունեն որթը տնկել ծառերի մօտ և չը կտրել նորան, այնպէս որ որթը պատվելով բարձրանում է ծառի վերայ)։ Մի ուրիշ հիւանդութիւն, որ նմանապէս նկատվել է արդէն Կովկասում, նորանումն է բաղկանում, որ ողկոյզների հատերը ծածկվում են նախ սև կէտերով և յետոյ ոստայնաձև թելերով, որոնք նմանապէս պատճառում են ողկոյզների չորանալը։ Այս վերջին հիւանդութիւնը չէ խնայում և բարձր եղած ողկոյզները։

Նկատելու արժանի է, որ այս հիւանդութիւններին մինչև այժմ չէ ենթարկվել միայն Իզաբէլլա անուանված խաղողի տեսակը, որ սարերին կարգի գինիներ է տալիս։

Այս երկու հիւանդութիւնների հետևանքը այն է, որ Կովկասի գինիների գները քառապատկվել են, իսկ գինու քանակութիւնը երկու մինչև երեք անգամ նուազվել է և գինիների տեսակները շատ ստորացել են։

Բայց և որթի մի նոր հիւանդութիւն սպառնում է մեզ, եթէ մենք բերել տանք նոր որթեր, որոնք ծագում են Ամերիկայից կամ Ֆրանսիայից։ Այս հիւանդութիւնը պատճառված է մի միջատով, որ առաջին անգամ նկատվել է Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներում 1854 թւին և որ ամերիկական որթերով բերվեցաւ Ֆրանսիա, Անգլիա և Պորտուգալ և գլխաւորապէս 1863 թւից սկսեց իր կործանիչ արշաւանքները Ֆրանսիայի հարաւային մասերումը, Բորդօյի կողմերը և Րօն գետի երկու եզերների վերայ։

Ֆրանսիայի և Ամերիկայի գիտնականները հետևելով այս միջատի զարգացմանը, նկատեցին որ նա զանազան կերպարանքներ ունի։ Երբեմն երևում է նա որթի տերևների վերայ և այն ժամանակ այնքան վնասակար չէ, երբեմն թևեր ունի և քամիով տարվում է մի գինեգործական գաւառից դէպի միւսը։ Բայց նորա ամենավտանգաւոր ձևը այն է, որ ապրում է արմատների վերայ և կարճ ժամանակում չորացնում է ամենաառողջ որթերը։ Այս միջատը, որին գիտնականները անուանեցին Phylloxera vastatrix (Ֆիլլօս—յունարէն՝ տերև. կսէրայնօ—չորանալ. vastatrix նշանակում է լատիներէն աւերող) շատ փոքր է, այնպէս որ նրան հազիւ կարելի է հասարակ աչքով, առանց խոշորացնող ապակու նշմարել։ Արմատների վերայ երևում են միայն սպիտակ բիծեր, իսկ տերևների վերայ այդ միջատի ապրող ձևը տերևները խոցելով մի ուռոյցք է կազմում նոցա մէջ, որի մէջ ինքը միջատը փակվում է և ձուաներ է դնում։ Արմատների վերայ ապրող Phylloxera ի բազմանալու տեսակը դեռ ևս չեն կարողացել նկատել, այլ միայն տեղեկացան թէ նա ինչպէս է տեղափոխվում։ Մեծ մասը մի տեղումը բոլոր որթերը ոչնչացնելուց յետոյ, նա անցնում է ուրիշ գաւառները և, ինչպէս երևում է, դուրս է գալիս գետնի երեսը գետնի մէջ որթի չորս կողմը ամառային տաքութիւնից կազմված ճեղքերից և յետոյ զարմանալի արագութեամբ տեղափոխվում է ուրիշ որթի այգիները աւերելու համար։

Ինչպէս միւս հիւանդութիւնները մի քանի խաղողի տեսակներին բոլորովին վնասակար չեն, այնպէս էլ Phylloxera մի քանի տեսակների համար անվնաս է։ Ամերիկայումը նորան մինչև այժմ նկատել էին միայն տերևների վերայ և նմանապէս այն ամերիկական որթերի տեսակների վերայ, որոնք բերած են եղել Եւրոպա։ Բայց ընդհակառակ, գրեթէ բոլոր եւրոպական խաղողի տեսակները բոլորովին կորչում են այս փոքր միջատի ազդեցութիւնից, որ նոցա արմատների վերայ է զետեղվում։

Սորանով է մեկնվում, ինչու Ֆիլլօքսէրայից պատճառված հիւանդութիւնը յայտնվեցաւ միայն այն ժամանակ, երբ որ ամերիկական որթերը բերվեցան Եւրոպա։ Միջատը անցնելով ամերիկական տեսակներից եւրոպականների վերայ, այս վերջինների վերայ կարողացել է ցոյց տալ իր բոլոր վնասակար ազդեցութիւնը։ Այս երևոյթով պարզվեցաւ նմանապէս, ինչու բոլոր Եւրոպայից բերած որթերը Ամերիկայում իսկոյն չորանում էին և կորչում։

'Ի հարկէ այսպիսի մեծ վտանգները տեսնելով ամբողջ գինեգործութեան համար, որ մանաւանդ սպառնում էր Ֆրանսիային, հասկանալի է, որ մանաւանդ Ֆրանսիայում սկսեցին միջոցներ որոնել այս միջատը ոչնչացնելու համար։

Փարիզի ակադեմիան արդէն ամիսներով պարապած է այս հարցով և գրեթէ ամեն նիստում ստանում է նոր առաջարկութիւններ այս հիւանդութեանը արգելք դնելու համար։ Բոլոր առաջարկութիւնները (նոցա քննութեան համար ակադեմիան նշանակել է մի առանձին մասնաժողով), գլխաւորապէս երկու տեսակի կարելի է բաժանել։ Մէկը քիմիական միջոցներ է առաջարկում, որոնք պէտք է թունաւորեն միջատը, և մեծ մասով կամ դժուար գործադրելի են, կամ իրանց նպատակին չեն հասնում. միւսը առաջարկում է խեղդել միջատը ջրի տակ պահելով որթի այգիները, մանաւանդ, երբ որ եղանակը դեռ չէ փոխվել դէպի ցուրտը, որովհետև ցրտերի ժամանակ միջատը ընկնում է ձմեռային քունի մէջ և յիրան զգայուն չէ դէպի ջրի ազդեցութիւնը։ Ընդհակառակ, եթէ աւելի տաք եղանակին կարճ ժամանակով ջուր կանգնած լինի մի քանի սանտիմէտր բարձրութեամբ որթերի այգիներումը, միջատը ոչ միայն միջոց չունի իր տեղափոխական արշաւանքները կատարել, այլ և սատկում է, բաւական

օգ չունելով շնչառութեան համար։ Այս վերջին միջոցը Ֆիլօկսէրայի դէմ պատերազմելու համար շատ յաջող եղաւ, երբ մի քանի Ֆրանսիական գիտնականներ և գինեգործներ նորան փորձեցին։

Կովկասը մինչև այժմ չունէր պատերազմելու այս կործանիչ միջատի դէմ և եթէ դժբաղդութեամբ նա այստեղ բերվէր օտար որթերի հետ, միջոց էլ չէր ունենալ նորան ոչնչացնելու ջրի պակասութեան պատճառով։ Ցանկանալի կը լինէր միայն, որ մեր որթի այգիների տէրերը զգուշ լինէին օտար որթեր բերելումը, եթէ ոչ հաստատ կարելի է ասել, որ, մի քանի տարուց յետոյ, Կովկասը զուրկ պէտք է մնար որթի այգիներից որոնց հետ միասին մեր երկիրը կը զրկվէր իր արգասաբերութեան ամենանշանաւոր ճիւղերի մինից։

Ա. Արծրունի

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻՑ

Յայտնի է, որ թրթուռ անուանեալ ճիճուն քանի քանի վնասներ է տալի երևանցոց, ուտելով պտղատու ծառերի տերևներն և ծաղիկները։ Նա բացի նորանից որ թոյլ չէ տալի ծառին պտուղ ունենալ, երբեմն բոլորովին չորացնում է նորան։ Այս թրթուռ ճիճուին ոչնչացնելու համար առաջարկում եմ երևանցոց մի միջոց, որ, երկու անգամ փորձուած լինելով Երևանում, ունեցել է ամենալաւ յաջողութիւն։ Այս մի ամենահասարակ միջոց է, որ նկարագրուած է 1872 թ. „Всемірная Иллюстрація" ռուս շաբաթաթերթի 375 երեսում։ Պէտք է այն ջուրն, որի մէջ լուանում են ձուկն, թողնել մի օր, որ քիչ հոտէ և յետոյ այս ձկան ջուրն ցրուել ծառի վերա։ Թրթուռ ճիճուն չի կարողանում տանել ձկան հոտն և իսկոյն մեռնում է։ Եթէ այս միջոցը գործ դնել կանուխ գարունքը, երբ ծառի տերևները նոր են սկսում բացվիլ, այն ժամանակ ծառը բոլորովին կազատուի թրթուռից։ Լաւ կլինի, եթէ ձուկն լուացած ջրի մէջ գցել ևս ձկան աղիքները։ Ջուրն կարելի է ցրուել մշտիկով կամ փոքրիկ աւելով։

Այս տարի ձմեռն Երևանում բաւականին ցուրտ և երկար էր։ Ցուրտը հասնում էր, մինչև $14\frac{1}{2}$ աստիճանը Րէօմիւրի։ Առաջին ձիւնը եկաւ այստեղ անցեալ տարի հոկտեմբերի 22-ին, իսկ վերջինը վերջի օրը ձմեռուան, այսինքն 8-ին մարտի։ Այսուհետև յոյս կայ ձիւն չի գայ, որովհետև օդը գարնան օդի է նմանում և Րէօմիւրի ջերմաչափը այսօր առաւօտեան ժամի $6\frac{1}{2}$ ցոյց էր տալի $+4\frac{1}{2}$ աստիճանը։ Հոկտեմբերի 22-ից մինչև այսօր այստեղ 21 անգամ ձիւն է եկել, 172 ժամի և 10 րոպէի երկարութեամբ։ Բոլոր ձեան ջուրը անձրևաչափում բարձրացել է 449 միլլիմետր։

10 Մարտի. 1874. Ս. Զելինսկի

ՆԱՄԱԿ ՇԱՄԱԽՈՒՑ

Մշակի անցեալ տարուայ 44 համարում կարդացինք երրորդ նամակն Շամախուց գրուած հայ-լուտերականների վերաբերութեամբ։ Այդ նամակը պարունակում է իւր մէջ իբր թէ նոյն օրագրի 19 և 30 համարներում հրատարակուած նամակների վրա նկատողութիւններ։

Շամախումն բողոքականութեան ծագման և հաստատման մասին ժամանակով պիտի հրատարակուի մի լիակատար պատմութիւն, որը կպարզէ ազգայնոցս առաջև բոլոր եղելութիւնքը։ Այդ պատճառով առ այժմ բաւականանանք մի քանի նկատողութիւններով։ Նամակագիրը գանգատում է իբր թէ Շամախու բողոքականները հայ-լուսաւորչականներին ներս չեն թողնում իւրեանց առանձին ժողովների մէջ և թէ իւրեանց կանայքը անգամ իրաւունք չունեն գտնվիլ այդ ժողովներում։ Առանձին ժողով խօսքը նշանակում է խորհրդի ժողով, ուր կարող են միայն գտնվիլ նշանակուած կամ ընտրուած երեսփոխաններ և ոչ թէ օտարք, թէև այդ ճշտութիւնը գործ չէ դրվում Շամախու բողոքականաց խորհրդի ժողովներում, ուր գտնվում են երբեմն և բարեկամ հայ-լուսաւորչականներից, ինչպէս ես շատ անգամ եղած եմ։ Եթէ անծանօթ նամակագիրը եղած է հայոց մէջ Շամախում, նա պէտք է ճանաչէր հայ կանանց՝ մանաւանդ Շամախու կանանց վիճակը։ Միթէ նա չգիտէ որ Շամախու կանայք իւրեանց պապական աւանդութեամբը չեն երևում այր մարդոց առաջև, ուր մնաց որ նոքա մասնակցեն այր մարդոց խորհրդի մէջ և եթէ նա զանազանութիւն է դնում հայ-լուսաւորչականաց և հայ-բողոքականաց կանանց մէջ և պահանջում է, որ այս յետիններին կանայքը մասնակցեն այր մարդոց խորհրդի մէջ, դորա պատասխանը արդէն տուած է՝ որ խորհրդի կամ առանձին ժողովներում գտնվում են միայն ընտրուած երեսփոխաններ, իսկ եթէ նա կամենում է ներս մտցնել երեսփոխանաց դասի մէջ և կնամարդերին՝ այդ պահանջը անտեղի է, որովհետև կանանց իրաւունքի հարցը դեռ ևս անլուծելի է մնում լուսաւորեալ ազգերի մէջ անգամ, ուրեմն թող պարոնը Շամախու կանանց իզուր Սադաների անունով չկնքի, այլ այդ անունը իրան համար պահէ։ Նամակագիրը դարձեալ կամենում է հաստատել թէ «բոլոր Եւրոպայի մէջ այժմ կրօնափոխութիւնը յիմարութիւն է յիշվում և թէ «Ամերիկայի ուսումնարաններում կրօնը ամենևին «չեն ուսուցանում և այլն»։ Առաջինը, կրօնափոխութիւնը Եւրոպայում յիմարութիւն չէ համարվում։ Եւրոպայում կրօնափոխութեան վրա արդի ժամանակում ուշադրութիւն չեն դարձնում, այնպէս որ մի և նոյն ընտանեաց մէջ պատահում է որ երկու, երեք կամ չորս զանազան եկեղեցոյ դաւանութեան պատկանող անձինք են գտնվում, և դոքա իրաւունք տալով իւրաքանչիւրին համաձայն իւր համոզմանց դաւանել իւր կրօնը, մի և նոյն ժամանակ սիրով և խաղաղութեամբ բնակվում են ի միասին առանց մի փոքրիկ բռնութիւն գործելու միմեանց խղճի վրա։ Երկրորդ՝ Ամերիկայի ուսումնարաններում կրօն ամենևին չեն ուսուցանում։ Եթէ այս խօսքը լսի մեր գիւղացի քահանաներից մէկը, նա իսկոյն կմակաբերի թէ Ամերիկայ ասած բանը մի այնպիսի երկիր պէտք է լինի, որում կրօնը բոլորովին ջնջուած է և նրա բնակիչքը բաղկացնում են մի անկրօն կամ մի անաստուած գաղթականութիւն։ Ապա որտեղից են այնքան բազմութիւն միսիօնարների, որ քրիստոնէական սուրբ կրօնը տարածում են աշխարհի բոլոր ծայրերը, սկսած Հնդկաստանի ջերմ դաշտերից մինչև Գրէօնլանդեան սառնամանիքը։ Ովքեր են Խաղաղ ովկիանոսի կղզիների վայրենիներին քրիստոնէական աւետիս տանողները, կամ Աւստրալիայի բնակիչներին խաւարից դէպի լոյս հրաւիրողները։ Ճաբոնիայի, Չինաստանի, Պարսկաստանի, Ասորեստանի և Տաճկաստանի համար քարոզիչք պատրաստողը ով է, եթէ ոչ գլխաւորապէս Ամերիկան։ „Եւրոպան և Ամերիկան, ասում է նամակագիրը, որոնք երկրիս երկու լուսաւորեալ մասերն են, չեն պահանջում երբէք, որ նորանց բնակիչները լինեն այս կամ այն կրօնի հետևողներ, այլ միայն աշխատում են որ նորանք մարդիկ դառնան, այս խօսքի կատարեալ նշանակութեամբ", Միթէ մարդ կարող է մարդ դառնալ առանց քրիստոնէական բարոյականութեան և միթէ բարոյականութիւնը ինքն իրան է սկիզբ առնում մարդու մէջ առանց կրօնի ուսման։ Կրօնն է մարդու բնական իմացողութիւնն զարգացնողը և մարդուն մարդ շինողը։

4 Յունվարի 1874 ամի Վ. Ա.

ՆԱՄԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻՑ

Մի անգամ ևս, երբ Գանձակի մի երևելի քարոզիչ իւր նոր օրինակ քարոզով, սարսեցրեց մեր ռամիկ հասարակութեանը, իւր խօսակցութեան մի կէտում յիշելով թէ «միթէ անիրաւ Մշակը արքայութեան երես պէտք է տեսնի»։ Մենք սպասում էինք և յոյս ունէինք, որ նամակագիրը ինքնին կխօսէր այդ մասին, որի հետ և շատ պարագաների վերա...։ Բայց ցաւում ենք, որ պ. Մշակը գիսաւոր աստղի նման երևալով մեր հայ-գրականական ասպարիզում, երբեմն իւր ցոլմունքով սարսափ է գոյացնում, իսկ երբեմն երկար և երկար անհետանում է, զրկելով մեր հասարակութիւնը հետաքրքիր շարժումներից։

Ճշմարիտ է, որ կարող էին և ուրիշները լցուցանել նորա բաց թողած երևոյթները, բայց այն տարակուսութիւնը թէ ինչով պէտք է հաւատացնել խմբագրութեանցը հաղորդած տեղեկութիւնների իսկութեանը, կամ թէ ինչ միջոցներով պէտք է աշխատել ծանօթացնել քեզ քո բոլոր անկեղծութեամբ ընթերցող հասարակութեան, արգելք են լինում քեզ. որովհետև ամեն մի գրիչ առնող չէ կարող բարեխղճաբար գործ կատարել։

Ինչ էին պ. Մշակի նամակների բովանդակութիւնները. լոկ իրողութիւններ որ միշտ տեղի էին ունենում, սակայն և որը իւր շատ նմանների հետ առանց ուշադրութեան են մնում հասարակութեան կողմից՝ քանի դա հրատարակուած չէ... Բայց երբ դորան հրատարակուած են գտնում, այն ժամանակ նա այլ ևս նոյն համապազորեայ անուշադիր խնդիրը չէ, այն ժամանակ ժողովուրդը խոշորացուցով է քննում նորան, մանաւանդ մեր քաղաքի նման մի հասարակութիւն որը միշտ խմորներով արթնանալով սաստիկ է գրգռվում։ Ուրեմն այսպիսի պարագաների մէջ յանցանք չէ լռելն միթէ...։ Սակայն պ. Մշակն լռել է...։ Մենք զարմանում ենք նորա այդքան երկար անյայտանալու մասին... Երկու բան մեզ կասկածի է ենթարկում. այն է կամ երկչոտ է նա, կամ մի այլ գաղտնիք... կայ, թէև ոչ մինը և ոչ միւսը յատուկ չէին նորան, ինչպէս կարելի էր եզրակացնել նորա գրածներից...։

Բայց քանի որ պարոնի ով լինելը յայտնի չէ մեզ, թող ներուի ինձ մի խորհրդաւոր գաղտնիք անել նորան սոյն այս տողերով, յուսալով որ նա էլ կարդալուց յետոյ ուշքին ասելու չէ... խնդիրը բարենպատակ է...։

Պ. Մշակ, գիտեմ ուր որ լինիս այս տողերը կարդալ կբարեհաճիս, ուստի պատիւ եմ համարում ինձ յայտնել որ Ս... Յ... (իհարկէ գիտես խօսքս ում վերա է) արդէն կորցրած լինելով իւր յարգը շատերի առաջ դեռ ևս Գանձակու Ար. և Բու. թաղերում խնկարկուներ է գտնում, որոնցից խրախուսուած «Ջահրումար Մշակի» և նորա ներկայացրած հասարակութեան տրտունջը համարում է ճանճի բզզոց, քանի որ ինքն հզօր պաշտպաններ ունի։

Գանձակ, 1874 թւ., փետր. Ռևվազ Ջալաբի

Պարոն խմբագիր՝

Կարդացինք «Մշակ» լրագրի 5-որդ համարում մի նամակ Մօզդոկից, որի մէջ գրված էր այսպէս՝ թէ չը նայելով Վեհափառ Հօր վճռապէս հրամանը, տգէտներին և այլ կերպով անարժաններին հոգևորականների շարքումը չընդունել, մի ոմն պատանի Գ. Շ. հրաշալի կերպով յանկարծ հոգևորականի հագուստ է հագնում և տիրացու է դառնում, և յետոյ ժողովրդի բողոքով նա Գ. Շ. արտաքսվում է իսպառ յեկեղեցւոյ հրամանաւ Վեհափառ Կաթողիկոսի, միայն նոյն քաղաքի փոքրիկ իշխանութիւնը հրամանը թագցնելով, անկատար է թողնում, և մի և նոյն ժամանակ անարժան տիրացուին ուղարկում է Պետիգօրսկ տեղւոյն եկեղեցւոյ սպասաւորութեան համար։ Նամակագիր Գ. Բ. Տ. նոյնպէս ճշմարտութեան ախոյեան կամենում է լինել։ Բարի է ցանկութիւնը։ Բայց նայենք տեսնենք ձեր ճշմարտութիւնը, պ. նամակագիր։ Մօզդօկի փոքր իշխանութիւնը իրաւունք չունի և իրան չի ներել երբէք բարձր իշխանութեան հրամանը չկատարելու. մտածել կարողացողներն գիտեն և տեսան, որ Մօզդօկի փոքրիկ իշխանութիւնը ամենայն ճշտութեամբ կատարած է Վեհափառ Հօր հրամանը։ Դուք հրատարակում էք թէ տիրացուն անարժան է։ Որոնք են ձեր փաստերը նորա անարժանութեան։ Դուք գիտէք որ փոքրիկ իշխանութեան վերա կայ բարձր իշխանութիւն և տիրացու մի քաղաքից միւս քաղաք տեղափոխել կարող է բարձր իշխանութիւն։ Որ անարժանութիւններ են, որք յայտնի չեն եղած բարձր իշխանութեանը, որ տուել է նորան ուրար, սպասաւորութեան իրաւունք, իսկ դուք լոկ խօսքով տալիս էք նորան անարժանութեան վկայական։ Միթէ բարձր իշխանութիւնը ձեր անուանեալ փոքրիկ իշխանութիւն չէ ճանաչում, որ դուք վատաբանում էք ներկայացնելով վատ դիմօք, ոչնչացնելով նորա ծառայութիւնները ազգին և ժողովրդին։ Դուք ցանկանում էք վատահամբաւել մի քանի անձանց, բայց ձեզ շատ լաւ յայտնի է որ այդ կարող չէք անել. չէ որ ձեր փոքրիկ իշխանութեանը նա յայտնի է ամենքին որպէս անձն պատուական, գործունեայ... դուք ինքդ լաւ տեսնում էք նորա վերա օգտաւէտ ծառայութեան նշանները, երբ բաց աչքերով կը նայէք։ Իսկ Գ. Շ. վերա խօսելով և նկարելով անարժան հոգևորական, չը բերելով մի և նոյն ժամանակը փաստեր, կարելի է մտածել, որ ձեր անձնական կիրքերին կամեցել էք ծառայել, որ արժանաւորութիւն չէ կարող համարվել։ Քաղաքիդ ժողովուրդը ձեզ ձայնակից չի լինի ի հարկէ, մանաւանդ որ չարութիւն անվայել պարապմունք է քրիստոնեայ մարդի համար։ Ձեր աշխատութիւնը ինչ վերջ կունենայ՝ կտեսնենք։

Ազգասէր ոմն.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

„Тифлисск. Вѣстн." լրագրին գրում են Օձիս գիւղից որ մարտի 21-ին այդտեղ բացվել է Փոխատու խնայողական ընկերութիւնը։ Ընկերութիւնը բացից իր գործունէութիւնը և ապագան ցոյց կը տայ իշխան Էրիստովից դրդած այդ հիմնարկութեան օգտաւէտութիւնը, որ միջոց կը տայ գիւղացիներին ազատվել բարձր տոկոսներից և կը բաց անէ գիւղացիների ազգաբնակութեան մէջ անհրաժեշտ կրէդիտը։ Ընկերութիւնը ունի արդէն 130 անդամներ և հիմնական կապիտալ՝ 2500 րուբլի, որի մի մաս դրած է Թիֆլիսի Առևտրական բանկի մէջ ընթացող հաշւում։ Մեզ համար մնում է միայն ցաւել, որ մեր հայ գիւղերը չեն հետևում Վրաց գիւղի գովելի օրինակին։

***

Մենք ստացանք երկու բրօշիւր ռուսերէն լեզուով Բագուի նաւթի ընկերութեան մասին՝ մինը ընկերութեան կանօնադրութիւնն է „Уставъ Бакинскаго Невтяного общества", իսկ միւսը յիշեալ կանօնադրութեան բացատրող յօդվածը։ Սորա մասին կը խօսենք մեր ընթերցողների հետ։

***

Մի երիտասարդ, պ. Յ. Նազարեանց, խնդրում է մեզ յայտնել լրագրիս միջոցով, որ նա ժողովում է Հայերիս մէջ արմատացած նախապաշարմունքները և մտադիր է նոցանից մի գիրք կազմել։ Նախապաշարմունքները պատահում ենք ամեն քաղաքում և գիւղում, ուստի պարոնը յուսով է, որ այս գործում նրան օգնականներ կը գտնվեն շատ տեղերից։ Գրքի մէջ կը տըպագրվեն այն անձերի ազգանունները, որք կը բարեհաճեն օգնել հաւաքողին, նիւթեր ուղարկելով այս մասին։ Տպագրելուց յետոյ յիշեալ անձինքը կը ստանան գրքի մի մի օրինակ։ Պարոնի հասցէն է «Մեղու Հայաստանի» լրագրի խմբագրութիւնը (Тифлисъ, въ Редакцію арм. газет. „Пчела Арменіи")։

***

Ս. Պետերբուրգից հաղորդում են մեզ, որ այնտեղի հայ ուսանողները գիտաւորութիւն ունեն մի ներկայացումն տալ այն է Արշակ II դրաման, բարեգործական նպատակով։

***

Բագուից հաղորդում են մեզ, որ յունվարի վերջերում հայոց թատրօնասէրները քաղաքական կլուբի դահլիճում ներկայացրին Սամարայի սովածների օգտին «Շուշանիկ» ողբերգութիւնը և «Գինչերվան ասբը խէր է» վօդևիլը։ Մնաց զուտ եկամուտ 139 րուբլ, որ և յանձնվեցաւ Հայոց Մարդասիրական ընկերութեանը, նշանակեալ տեղը հասցնելու համար։ Քանի մի օրից յետոյ մի ուրիշ ներկայացումն կար յօգուտ հայոց ուսումնարանի։

***

Մեզ հաղորդում են Աստրախանից, որ այնտեղ կան հետևեալ հայ ուսումնարանները՝ երկու ծխական, որոնցից մինը օրիորդաց, իսկ միւսը տղայոց և մէկն էլ Աղաբաբեան ուսումնարան, ուր սովորում են 12 որդեգիրներ և 100-ի չափ երթևեկներ։

***

Երևանից գրում են մեզ, որ այնտեղ 1867 թւին հաւաքել էին 12,000 րուբլ, վճռելով կառուցանել մի նոր եկեղեցի, բայց այս գումարը գործածվեցաւ միայն հիմք դնելու համար, մինչ որ կարող էր շատ օգուտ բերել մի փոքր, բայց օրինաւոր ուսումնարան պահելու համար։

***

Սուրամից (մի աւան որ գտնվում է Վրաստանի հարաւում, երկաթուղու գծի վրա) հաղորդում են մեզ, որ այնտեղ մօտ 100 տուն հայ բընակիչ կայ։ Այդտեղի ծխական դպրոցում ուսանում են 40 մանուկներ, և դպրոցի ծախքը լինում է տարեկան 300 րուբլից աւելի։ Դասատուութիւնը անում են երկու ուսուցիչներ։

***

Մի երիտասարդ, որ երկար ժամանակ ուսուցչութիւն անում է, խնդրում է մեզ յայտնել լրագրիս միջոցով, որ նա ցանկանում է տարվայ սկզբից որ և իցէ միջնակարգ հոգևոր ուսումնարանում ունենալ շաբաթական 24 դաս գլխաւորապէս թուաբանութենից և բնական պատմութենից, թէ ստորին, և թէ բարձր դասատներում, իսկ հայերէնից պատրաստական և առաջին դասատներում, 500 րուբլ ռոճիկով, տուն, ծառայ և վառելափայտ։ Հասցէն, թէ Թիֆլիսցիք, թէ օտարաքաղաքացիք կարող են իմանալ «Մշակի» խմբագրութեան մէջ։

***

„Մեղու Հայաստանի" № 12 տպուած էր մէկ յօդուած Ռենկոգիր ստորագրութեամբ, որտեղ պ. յօդուածագիրը ասում է, որ «Մշակի» № 10 ներքին լուրը Հ. Ղևոնդ Խարազեանցի քարոզի վերաբերութեամբ սխալ է, որ „Մշակի" յօդուածագիրը կամ չէ հասկացել Հ. Խարազեանցի

քարողը կամ գիտմամբ յեղաչրջել։ Պ. յօդուածագրի այս երկրորդ մասին մենք չենք պատասխանի, որովհետև մեկ մարդ անաղնիւ չլինելով չէ կարող խղճի միւսին անաղնւութեան մէջ կասկածել։—Եթէ մենք կարող էինք «յեղաչրջել» Հ. Խարազեանցի քարողը, ինչի համար պ. յօդուածագիրը չէր կարող սուտ ասել։ Չը հասկանալը ուրիշ բան է և այդ մեր կողմից մեծ մեղք չէր լինի, երբ ինքը պ. յօդուածագիրը, ասելով, որ «Մշակը» չէ հասկացել քարողի միտքը, չէ կարող նկատել, որ մի և նոյն բան, ինչ կար „Մշակի" մէջ, նա կրկնում է։ Միայն մէկ բան է բացասում պ. յօդուածագիրը, որ Հ. Խարազեանցը ասել է՝ Հայերը իրանց որդկերանց փոխանակ Հայոց ուսումնարան տալու, տալիս են ուրիշ ուսումնարաններ։ Մենք կրկնում ենք, որ այդ խօսքերը կային քարողի մէջ, թող պ. յօդուածագիրը հաստատէ հակառակը։ Իսկ նորա լոկ խօսքերին ոչ ոք չի հաւատայ, մանաւանդ որ յայտնի չէ թէ ով է նորանց հեղինակը... Ով չէ գրում «Մեղու Հայաստանի» լրագրի մէջ։

***

Խմբագրութիւնս շնորհակալութեամբ ստացաւ պ. Մարտիրոս Սիմէօնեանցի փոխադրած Եւտուշէւսկու „Փողովածու Թուաբանական խնդիրների։" (Մասն 1, Հ. Էնֆիաճեանցի և ընկ. տպարան.—Թիֆլիս)։

***

Ընթերցողի և մեր հայ մեծ կապիտալիստների ուշադրութիւնն ենք դարձնում «Մշակի» ներկայ համարի հետ տարածվող աւելուածի վրա, որտեղ տպած է Նաւթի ընկերութեան յայտարարութիւնը, յիշեալ ընկերութեան հիմնողների, պ. պ. Գուբոնինի և Կոկորէվի կողմից։

***

Մեզ գրում են Պետերբուրգից, որ այնտեղի հայ ուսանողները մարտի 8-ին Արհեստական կլուբում տուել են մի հայերէն ներկայացում բարեգործական նպատակով։ Խաղացել են հետևեալ պիեսները, «Արշակ Բ» և հանգուցեալ Մ. տէր-Գրիգորեանցի «Էս էլ քի մօդիքլութիւն»։ Ներկայացումից յետոյ եղել է պարահանդէս։ Թատրօնասէր ուսանողները հաւաքել են 600 րուբլ, որոնցից 400 րուբլ ծախս են արել. իսկ մնացած 200 մտադիր են ուղարկել մի որ և է չքաւոր հայ ուսումնարան։

***

Գանձակից գրում են մեզ որ փետրվարի սկզբներում եղանակը երաշտ լինելով, մի երեկոյ ժամերգութիւնից յետոյ հայր յաջորդը մէկ կարճ ատենաբանութիւն արեց, յայտնելով „մենք նկատում ենք աւետարանի մէջ, որ մինչև կոյրերը և կաղերը չէին խնդրում աղաչում, Քրիստոս Աստուածը նորանց չէր բժշկում։ Այսպէս էլ թէև Աստուածը գիտէ, որ մեզ ձիւն, անձրև է հարկաւոր և ժամանակն է, բայց չէ տալիս, մինչև չը խնդրենք, ուստի վաղը բոլորեքեանդ եկեղեցի եկէք սուրբ մասունք հանենք, թափօր անենք, որ գոնէ Աստուած լսէ ժողովրդոց աղաղակը, ձիւն կամ անձրև տայ։" Այս ատենաբանութիւնից յետոյ հասարակութիւնից շատերը երաշտութեան պատճառը համարում էին նոյն իսկ վարդապետին, որ շաբաթը մէկ անգամ հազիւ է եկեղեցում երևում, չը նայելով, որ բնակութեան տեղը տասն քայլ հեռի չէ եկեղեցուց...

***

2-որդ ներքին 5% փոխառութեան 1866 թւի, մարտի 1-ին արած տիրաժի մէջ դուրս եկած հանգած սէրիաները

Սէրիաների նոմէրները

9,123	6,694	11,908	437
4,061	7,598	17,918	9,317
8 689	9.105	1.113	10.590
4,132	17.323	7.091	11.691
18,154	1.598	4.116	2.714
8.821	5.180	19.117	7.488
12.666	15.249	14.640	1,582
16.467	7,729	19,244	13.312
18.598	16.170	15.969	14,451
13,466	4,282	15,019	7.143
13,643	16,596	17.535	203
7,613	35	10.850	10.844
15.029	3.778		

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՒՍՏՐԻԱՅԻ ՆՈՐ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՕՐԷՆՔՆԵՐԸ

1866 թւի պատերազմի հետևանքներից անկասկած մէկն էլ այն էր, որ Աւստրիա իր յետադէմ ընթացքը պիտի թողնէր և աւելի յարմարվէր ժամանակի և իւր հպատակների իրաւացի պահանջներին։

Երբէն իսկոյն պատերազմից յետոյ Աւստրիայի մէջ ընդունվեցաւ մամուլի մի նոր օրէնք, որ լիակատար ազատութիւն էր տալիս ամբողջ (ներքին և արտաքին) գրականութեանը։ Եւ այն ժամանակից սկսած այս երկիրը անդադար վերանորոգութիւններով առաջ է ընթացել և կատարեալ իրաւունքով կարող է այժմ համարվել առաջադէմ տէրութիւնների շարքումը։

Այժմ հետևելով Պրուսիայի և ամբողջ Գերմանիայի ներքին քաղաքականութեանը, Աւստրիան էլ իւր կողմից ուշադրութիւն դարձրեց այն զեղծումների վերայ, որ անդադար կատարվում էին կաթոլիկ հոգևորականներից, այն սահմանազանցութիւնների վերայ, որ այս հզօր կուսակցութիւնը իրան թոյլ էր տալիս, կուրացնելով և սպառնալով ժողովրդին, որին նա իրան միայն յայտնի կեղծաւոր միջոցներով խնամում էր կախումի և ստրկութեան մէջ պահել։

Այժմ Աւստրիան ուշադրութիւն դարձրեց այն բոլոր վնասների վերայ, որոնք հետևանք էին 1855 թուականի կոնկորդատի (դաշնադրութեան Հռովմի կրօնական իշխանութեան հետ) և որը տէրութեան և պետութեան պատկանող իրաւունքները գրեթէ լիովին յանձնում էր կղերական կուսակցութեանը, այն կուսակցութեանը, որ ամեն տեղ, որտեղ նա այնպիսի առանձնացած դրութիւն ունի, ինչպէս կաթոլիկ կղերը, միայն իր սեփական օգուտներին և նպատակներին է ձգտում և եթէ հարկաւոր է, նոցա հասնելու համար ոտնակոխ է անում անհատի, ժողովրդի, տէրութեան, պետութեան և ազգի իրաւունքները։

Այսպէս էր, որ 1855 թւի կոնկորդատը, որ հետևանք է յիսուներորդ թուականներում եղած յետադէմ ձգտողութիւնների Աւստրիայումը, ոչ միայն խլեց կառավարութիւնից և պետութիւնից ըստ ճշմարտութեան նորան պատկանող իրաւունքները, յանձնելով նոցա պապական աթոռին, այլ և թոյլ տուեց ամենախոր միջամտութիւն կղերի կողմից ժողովրդի դաստիրակութեան գործի մէջ։

Այսպէս կորցրին իրանց բարեբեր ազդեցութիւնը Յովսէփ II-ի մարդասիրական վերանորոգութիւնները։

Բայց Աւստրիայի յաղթվելը, նախ Իտալիայումը 1859 թւին և յետոյ 1866 թւին պրուսական զօրքերով, այս երկրին մի նոր զարկ տուեց և ստիպեց նոր միջոցներով և առաջադէմ վերանորոգութիւններով ժողովրդի մէջ ծագած դժգոհութիւնները վարձատրել։

Այս տարւոյ 21 յունվարի Աւստրիայի կառավարութիւնը պատգամաւորների ժողովին ներկայացրեց մի շարք օրէնքների, որոնք վերաբերում են կղերի դրութիւնը և յարաբերութիւնները դէպի պետութիւնը որոշելուն։ Նոքա կարգաւորում են վանական ընկերութիւնների իրաւունքները, եկեղեցական կալուածների հարցը, և որ ամենանշանաւորն է, որոշում են եկեղեցական պաշտօնատուութեան իրաւունքները և պայմանները։

Որովհետև այս օրէնքների մշակելը բաւական ժամանակ է պահանջում, այս պատճառով դեռ ևս յետ ձգվեցաւ պարտադիր քաղաքական ամուսնութիւն մտցնող օրէնքի առաջարկութիւնը, որի հետ միասին պէտք է հանձնաւորվի և ամբողջ ամուսնական իրաւունքը։

Կառավարութիւնից առաջարկած այս օրէնքների համար մի առանձին մասնաժողով (24 անդամներից բաղկացած) ընտրվեցաւ պատգամաւորների ժողովի միջից, որ պէտք է քննէր այս օրէնքը և յետոյ առաջարկէր պատգամաւորների ժողովին։ Լրագիրները մեզ հաղորդում են այժմ, որ այս նախաքննութեան գործը վերջանալով, մարտի 4-ին մասնաժողովը յանձնեց օրէնքի առաջարկութիւնը պատգամաւորների ժողովին։ Ընդհանուր վիճաբանութիւններից յետոյ, որոնք 4 օր տևեցին, այժմ պիտի անցնի վիճաբանութիւնը առանձին յօդուածներին։ Ընդհանուր վիճաբանութիւններից յետոյ եղած քուէարկութիւնը որոշեց յօգուտ օրէնքի ընդունելութեանը 224 ձայնով ընդդէմ 71 ձայների։

Վիճաբանութիւնների ժամանակ աջակողմեան կենդրոնը (որ Աւստրիայումը կազմված է պահպանողական կուսակցութիւնից և անդրալեռնայիններից) ստիպվեցաւ իր վերաբերութեամբ շատ ճշմարտութիւններ լսել, որոնք նորան ի հարկէ ախորժալի չը պէտք է թւէին, մանաւանդ եթէ յիշեն պ. պ. կղերականները, որ նոցա ազդեցութեան տակից փոքր առ փոքր ազատվում է մի երկիր միւսից յետոյ։ Հակահոգևորական շարժումը, որին մի նոր զարկ և հաստատուն հիմք տուեցին Վատիկանի օրինազանցութիւնները և անսխալութեան սկզբի յայտնելը, և որ սկսվելով հայ կաթոլիկների բողոքով, անցաւ կայծակի արագութեամբ Գերմանիա և Շվեյցերիա։ Իսկ այժմ ամեն տեղ ուր որ կան կաթոլիկ դաւանութեան ազգաբնակութիւն, յայտնվեցաւ և հակակղերական շարժում։ Սկսած Գերմանիայից և Շվեյցերիայից, Անգլիայից, Իտալիայից և Աւստրիայից մինչև Բրազիլիա և հարաւային Ամերիկայի կաթոլիկ հանրապետութիւնները, ամեն տեղ նոյն դրօշակի տակ են պատերազմում այն կուրացնող և շահասէր կուսակցութեան դէմ, որ անուանում է իրան՝ քրիստոնէութեան առաքեալներ։

Միայն մի տէրութիւն դեռ ևս բոլոր չը բարձրացրից ժողովուրդը ճնշող և նորան ադիտութեան և անհաւատութեան մէջ պահող կուսակցութեան դէմ... և այս տէրութիւնը Ֆրանսիան է, որ մինչև այժմ պարծենում է թէ նա է երկրիս առաջադէմ ազգը, թէ նա է առաջնորդում քաղաքակրթութեան գաղափարը...

Ա. Ա.

ՆԱՄԱԿ ՄԻՒՆԽԷՆԻՑ

Ձեզ յայտնի է, որ Միւնխէն քաղաքը, եթէ ոչ մեծութեամբ, գոնէ իր շէնքերի փառահեղութեամբ, արհեստից և գիտութեանց մէջ ծաղկած լինելով, դրվում է Եւրոպայի սակաւագիւտ և նշանաւոր քաղաքների կարգը։ Նորա թագաւորները, նորա հասարակութիւնը վերջին ծայր սէր և համակրութիւն զգալով դէպի մանաւանդ գեղարուեստները, դարձուցել են նորան, այսպէս ասել, գեղարուեստից թանգարան։ Նա արդէն շատ ժամանակէ ի վեր պարծենում է իր բազմաթիւ հասարակական, գիտութեանց և ճարտարարուեստից վերաբերեալ շէնքերով, որպիսի են՝ բարձրագոյն համալսարանը, ահագին, Եւրոպայի մէջ գրեթէ երկրորդ կամ երրորդ տեղը բռնող հասարակական գրադարանը, բազմարուեստեան դպրոցը, հնութեանց թանգարանը, պատկերների ընդարձակ սրահները (Pinakothek), յունական, հռովմէական, եգիպտական և այլ հին ազգերի բուն անտիկների դահլիճները (Glyptothek), և այլն։ Դոցա թւումն են նաև նորա թատրօնները, մանաւանդ օպերայի բեմը։

Եթէ ընդհանուր Գերմանիոյ մէջ երկու թէ երեք հռչակաւոր օպերայի բեմեր կարելի է հաշւել, անշուշտ մէկը Միւնխէնինն է. նա միշտ հանդիսացրել է հռչակաւոր երգիչներ, անուանի օրկէստր և փառաւոր բեմական պատրաստութիւն։ Եւ Րիխարդ Վագների ծանր և դժուար օպերաները Վիէննայի և Բէրլինի հետ ի միասին ներկայացրել է նա նոյն աստիճանի կատարելութեամբ, որչափ պահանջել է քանքարաւոր կոմպօզիտորի իղձը։ Նա ունեցել է վերջին տասնեակ տարիներում գրեթէ ամբողջ Եւրոպայի մէջ հռչակված երգիչներ, որպիսի են՝ պ. Նախբաուր (տէնոր), պ. Կինդերմանն (բաս-բարիտօն), տիկին Մալլինգեր, օրիորդ Սօֆի Շտէլէ և այլն։ Բայց վերջին ժամանակներս դժբաղդաբար մեծամեծ կորուստներ ունեցաւ բեմը,—կորուստներ, որոնց դառնութիւնը միայն այստեղի գեղարուեստին նուիրված հասարակութեան նման մի հասարակութիւն կարող է չափել։ Առաջին՝ այս տարի անգութ խոլերան պատճառ տուեց պ. Նախբաուրին, որի ուժեղ և աննման քաղցր ձայնին զմայլելով, աշխարհ կարելի էր մոռանալ, իր այստեղի դիրեկցիոնի հետ ունեցած կօնտրակտը, որով նա պարտաւորվում էր իբրև արքունական երգիչ (Hof-und Kammersänger) մշտապէս այստեղ մնալու,—կտրել և հեռանալ։ Երկրորդ կորուստը աւելի սրտաշարժ և զգալի էր,—այդ էր պրիմադօնա օր. Սօֆի Շտէլէի (տիկին Մալլինգերի յաջորդի) հրաժարականը։ Օր. Սօֆի Շտէլէ կարծես մի տարօրինակ և անըմբռնելի երևոյթ էր ընդհանուր գերմանական բեմի վերա։ Այդ տարօրինակ կողմը այն է, որ այդ անձնի մէջ աննման ու գերաշխարհային, ուժեղ, ազդու և թափանցող ձայնի հետ ի միասին զուգաւորուած էր նաև մի զարմանալի դրամատիկական և բանաստեղծական տաղանդ. Նա միայն տալիս էր Րիխարդ Վագների վսեմ օպերաներին (Tannhäuser, Lohengrin, der Fliegende Holländer, Rienzi, Wallküre և այլն) այն ոգին, որ ցանկանում էր քանքարաւոր կոմպօզիտորը և միայն նորա ձայնի սարսափելի ուժը կարող էր այդ օպերաների չը լսուած բարձր նոտերը վերառնել. սորա համար գերմանական լրագրութիւնը շատ տեղ նորան տալիս էր լոկ անուն „Wagnersängerin", իսկ այդ անունը շատ սակաւ երգչուհիների դուցէ կը յաջողի իրանց սեփականել։

Ինչպէս ասացի, նա երգելու հետ միասին գիտէր և շատ գեղեցիկ խաղալ իբրև դերասանուհի։ Գունօի „Ֆաուստ" օպերայի մէջ նա դուցէ մի հատիկն է, որ երգում է ու խաղում բուն գերմանուհի Մարգարէտի դերը, այնպէս բնական (naturwahr), ինչպէս երևակայել էր բազմահանճար Գէօթէն, երբ նա ստեղծում էր անմեղութեան ու համեստութեան կատարելատիպը այդ պարզ անձնաւորութեան մէջ։—Օրիորդ Շտէլէի միւս գերազանցութիւնը այն էր, որ նա իր ազնիւ, սոլիդ, անշահասէր ու համեստ բարքով իբրև բարոյականութեան օրինակ կարող էր լինել։ Եւ այդ սքանչելի յատկութիւններն էին, որք ծնեցին հասարակութեան սրտի մէջ մի անվերջական սէր և համակրութիւն դէպի նորա անձը։ Նորան շատ տեղ, աւելի մեծ քաղաքներում, մեծամեծ թոշակներով առաջարկուած են բեմեր, բայց նա չէր ընդունում։ Անցեալ տարի սիրահարվեցաւ նորա վերա մի գերմանացի ազնուական, որի հետ նա հէնց այսօր ամուսնանում է, ուստի և անցեալ շաբաթ տուեց հրաժարականը բեմին, տակաւին երիտասարդ, մօտ 30 ամեայ հասակում,—իր ասպարիզի զենիթում,—ինչպէս նկատում է մի տեղական թերթ։ Վերջին անգամ դարձեալ տուեց նա Մարգարէտի դերը „Ֆաուստի" մէջ, ուր նա բոլորովին հաւատարիմ մնաց իր այս դերի մէջ «աննման» կոչմանը։

Ահագին թատրօնատան մէջ, ինչպէս մեզանում ասում են, այլ ևս ասեղ գցելու տեղ չը կար։ Թագաւորը մնաց ներկայացման սկզբից մինչև վերջը և մի ծափասէր բուրշի նման այնքան ծափահարեց, որ խեղճի ձեռները դուցէ ցաւեցան։ Օրիորդը ստացաւ ժողովրդի անթիւ ու անհամար դափնիների, պսակների ու թանգագին ընծաների հետ միասին նաև մի փառահեղ դափնի, Ludwigsmedaile ասուած գեղարուեստից ոսկի մեդալը և մի թանգագին քարերով զարդարած կուրծքի մեդալիօն ոսկէ շղթայով, թագաւորից։ Նա այնպէս շօշափելի կերպով զգաց ժողովրդի այդ մեծ համակրութիւնը, որ պիէսան աւարտելուց յետոյ, երբ նորան դուցէ տասն անգամ ծափահարելով դուրս էին կանչում, դուրս եկաւ „Մարգարէտի" բանտի շորերով, հերարձակ, ու կամեցաւ երկու խօսքով իր շնորհակալութիւնը յայտնել, բայց այն ևս չը կարողացաւ խեղճը՝ արտասուքը ու հեծեծանքը խեղդեցին նրա կցկտուր խօսքերը իր բերանի մէջ և նա ստիպվեցաւ ծածկվել վարագուրի յետևը։ Նորան նորից ծափահարեցին, բայց այդ րօպէին, ինչպէս լսեցի, գրեթէ ուշաթափ էր նա...

Թատրօնէն վերջը ժողովրդի խուռն բազմութիւնը, 10 հազարից աւելի, կանգնած էր նորա պատուհանի տակ ու կեցցէ (hoch!) էր կանչում։ Այդ միջոցին եկաւ նրա համար պատրաստված «Ֆակելցուգը» որին մասնակցում էին թատրօնի և երաժշտական ակադէմիայի խօրերը ու երգեցաւ մի ներդաշնակ „Serenade"—մի հաւաքածու նշանաւոր կտորների այն բոլոր օպերաներից, որոց մէջ նա հանդիսացել էր, և այդ սերենադը տևեց մի ժամի չափ, ու յետոյ խուռն ամբոխը ցրուեցաւ կեցցէներ աղաղակելով։

28—16 փետրվար. Յ. Լ.

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Գ... քաղաքի մի քահանայ, տեսնելով որ մի աղքատ մեռելին չորերով գագաղ են դնում և չը յուսալով թաղման համար վարձատրութիւն ստանալու, վրա է հասնում, հանում է չորերը և իր համար վերցնում իբրև վարձատրութիւն. Եօթ օրից յետոյ քահանան կրկին վարձ է պահանջում հանգուցեալի աղքատ ընտանիքից, բայց ոչինչ չը ստանալով, գանգատ է ներկայացնում հաշտարար դատաւորին, որ նրա խնդիրը մերժում է. Բայց քահանան ձեռք չէ վերցնում իր պահանջողութենից և դիմում է խնդիրքով Օկրուժնոյ դատարանին...

***

Մենք լսում ենք, որ պ. Գաբրիէլ Սունդուկեանցի «Պէպօ» կոմէդիան թարգմանվեցաւ վրացերէն լեզվով.

***

Խմբագրութիւնը դարձեալ սկսել է ստանալ «Մանզումէի Էֆքեար» Կ. Պօլսի լրագիրը. «Մասիսը» ստացանք յունվար և յետոյ մարտ ամսինը, իսկ փետրվարի թերթերից ոչ մինը չը հասաւ մեզ, և ինչպէս լսում ենք բոլորովին հասած չէ Թիֆլիս.

***

Կ. Պօլսի մէջ բնակվող յայտնի գիտնական դօկտօր Ա. Դ. Մօրդմանն նորերումս „Allg. Ztg." լրագրումը մի յօդուած հրատարակեց, որի մէջ նա պատմում է, թէ որ աստիճանի հասել է բոլոր արևելքումը սուտ հնութիւնների պատրաստելու արհեստը. Պ. Մօրդմանը մեկնելով, որ այս արհեստը յառաջ է եկել այն սովորութիւնից, որ ճանապարհորդներ և դիլետանտներ մեծ գներ էին վըճարում հնութիւնների համար, զգուշացնում է գիտնականներին այս նոր աւետուրի դէմ. Յօդվածի մէջ յիշված է, որ պատահում են կեղծ ձեռագիրներ, դրամներ, զէնքեր, արձաններ, ամաններ և այլն և որ այս կեղծ հնութիւններով արդէն խաբվել են շատ անգլիական մատենադարաններ և մինչև անգամ Բերլինի ակադեմիան, չը նայելով որ յօդուածագիրը վաղուց արդէն զգուշացրել է եւրոպական հասարակութիւնը այս խաբեբայութիւններից.

Հնութիւնների գործարաններ կան Կ. Պօլսից և Աթէնքից սկսած մինչև Շիրազ և Բաղդադ.

Ցաւալի է մի կողմից տեսնել ինչ երևոյթներով է սկսվում արևելքում քաղաքակրթութիւնը (?) իսկ միւս կողմից հասկանալի է, որ այնտեղ, ուր որ ինչպէս Ասիայումը չեն պատւում աղնիւ, բարոյական և արդիւնաբեր աշխատանքը, մարդու հանճարը մի ելք է գտնում անարգալի միջոցներ գործածելով.

***

Մեզ գրում են Դերբենդից՝ անցեալ 1873 թւի հօկտեմբերի կէսին երևեցաւ Դերբէնդումս մի անծանօթ ոմն՝ կտրտած հագուստով և նիհար դէմքով՝ յայտնեց հասարակութեանը, որ ինքն Մաժակն է, «Մշակի» Գանձակու թղթակիցը, բայց իսկական անունն է Պետրոս Մուշեղեանց, որ եղել է Գանձակու Հայոց ուսումնարանի ուսուցիչ, և որ իւր կնոջ անհարազատութեան պատճառով թափառում է. Հասարակութեան քանի մի կարեկից բայց պարզամիտ անձինք, կամենալով ամոքել նորա բաղդի դառնութիւնը, ընդունում են նրան և օգնում. Սակայն Մաժակ ձևացած պարոնը սուրբ Սարգսի շաբաթ օրը սատտիկ արբած դուրս է ընկնում փողոցները, կռվում է այս այն անձի հետ, հայհոյում է, տղմի մէջ թաւալուած անկիրպարանք թափառում է գինետուններ և այսպէս տասն օր շարունակում է խայտառակութիւնը. Նորան բարերար անձինքը հասկանում են իւրեանց խաբուած լինելը ու հեռացնում են իւրեանցից. Ռուսի մօտերումս պարոնը ճանապարհորդեց դէպ ի Ղզլար, որ այնտեղ ևս միամիտներին խաբէ, ինչպէս արել է Շամախի, Գանձակ, Ղուբայ և Դերբէնդ.

***

„Allg. Ztg." ասում է, որ պ. Կօտտար, որ պ. Լըսսէպսի ընտրված մարդ է, աշխատում է Պետերբուրգում առաջ տանել ասիական երկաթուղու (Օրէնբուրգից Հնդկաստան) գործը և թէպէտ և հետազօտութիւնները դեռ արած չեն, բայց նա էլի յոյս ունի գրաւել դէպի այս գործը օտար դումարատէրերին. ինչպէս լսվում է նա կառավարութիւնից խնդրում է 5% ապահովութիւն և տարեկան 2 միլլիօն րուբլ օգնութիւն մինչև որ երկաթուղու տարեկան ծախքերը կը ծածկվին եկամուտից. Կառավարութիւնը, որ ինչպէս երևում է ընդդէմ չէ այս պայմաններին, միայն չէ համակրում պ. Լըսսէպսից ընտրված գծին, այլ կը նախադասէր մի աւելի հիւսիսային գիծ, որ Օրէնբուրգը Սարավշանի և հարաւային Սիբիրի հետ կը կապէր.

***

Բագուայ ծխական դպրոցը, որ գտնվում է „Մարդասիրական ընկերութեան" նորաշէն տնումը բաղկացած է երեք դասատունից, ուրտեղ աւանդվում են՝ կրօն, հայոց և ռուսաց լեզու հայոց պատմութիւն, թուաբանութիւն, վայելչագրութիւն և երգեցողութիւն. Ուսուցիչները չորս են, դոցանից երեք 200-ական րուբլ են ստանում, իսկ Նախապատրաստական դասատունի վարժապետը 150 րուբլ ռոճիկ ունի. Ուսումնարանը պահպանվում է Բագուայ երկու եկեղեցիների արդիւնքով.

Բագուայ Հայոց մարդասիրական ընկերութեան գրավաճառանոցում ծախվում են պ. Մ. Օսկերբեանցի յետագայ գրաւոր աշխատասիրութիւնները յօգուտ աղքատաց

1) Գիտութիւն չնորհաց .... 40 կ
2) Վէպք զուարճալի անցից .... 45 »
3) Քանի մի խօսք հռովմէական եկեղեցւոյ .... գլխաւորութեան մասին .... 30 »
4) Շիրմնեան կալանաւոր .... 20 »
5) Պարապոյ ժամք ա և բ մասն 2 ռ.
6) Նուէր ուղղափառ քրիստոնեաներին ա. մասն .... 50 »
(բ մասը մամուլի տակ է և շուտով լոյս կտեսնի)
7) Անբաղդ Սանդուխտ Աղուանցի ա և բ մասն .... 1 ռ. 20 »
8) Ցուցակ յիշատակարանի Մ. Զ ա մասն .... 60 »

Въ Магазинѣ часовыхъ дѣлъ мастера С. КАЦА, дворцовая улица рядомъ съ Берлемономъ, полученъ изъ Швецаріи, съ первыхъ рукъ, большой выборъ разныхъ карманныхъ мужескихъ и дамскихъ, ЗОЛОТЫХЪ и СЕРЕБРЯНЫХЪ ЧАСОВЪ и изъ Парижа большой выборъ стѣнныхъ часовъ 2-хъ недѣльнаго хода и при этомъ выборъ ЗОЛОТЫХЪ ВЕЩЕЙ. Продажа по сходнымъ цѣнамъ.

Պատրաստվում են տպագրութեան համար

Գրիգոր Արծրունու

ՅՕԴՎԱԾՆԵՐԸ

1865—1871

(Այս յօդվածները գրվել են և տպվել, մինչև որ «Մշակը» չէր հրատարակվում)

—

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1865

Բնական գիտութիւնների նշանակութիւնը դաստիարակութեան մէջ.

1866

Աշխատենք.
Գերդաստանի ազդեցութիւնը և համալսարան.
Քանի մի մտքեր.
Ինչ է կին.

1867

Գրականութիւն չը կայ.
Իդէալիստներ.

1868

Կրկին համալսարանի մասին.
Շարունակենք թէ ոչ.
Պիլօտօ գաչլիճի ժողովներ.
Ինչի չենք հիմնում.
Հայ պատմիչների հրատարակութիւնը ֆրանսիերէն լեզվով.
Նամակ Հայդլբէրգից.
Ցիւրիխի համալսարան.

1869

„Հայկական Քնարի" առիթով.
Կանանց աշխատանքը Ֆրանսիայում.
Բարոյականութեան արտօնութիւն.
Նամակ Հայդլբէրգից.
Խառն ուսումնարանների խնդիրը Հայդլբէրգում.

Նամակ Փարիզից.
Նամակ Փարիզից.

1870

Նոր տարին.
Մտքեր յայտնելու իրաւունքը.
Նամակ Վիէննայից.
Կոմս դը Մօնտալամբէր.
Հասկանանք միրջապէս.
Մեծ Մխիթարի մահվան տարեդարձը Ս. Ղազարի վանքում.
Հասարակական կրթութիւնը.
Բաւական չէ.
Ֆրանսիա և Գերմանիա.
Կ. Պօլսի երեկները.
Հ. Ղևոնդ Ալիշանի «Յուշիկք հայրենեաց Հայոց»
Ֆրանսիա և Գերմանիա.
Ֆրանսիա և Գերմանիա.
Աշխարհաբարի նորաձևութիւնների հասարակական նշանակութիւնը.
Թիֆլիսի տպաւորութիւնները.

1871

Աշխատանքի բաժանութիւնը.
Երկու ներկայացում.
Գիտնական անսխալականութիւն.
Մէկ մէկի մեղադրում ենք.
„Ֆաուստ".
Սունդուկեանցի „Պէպօ".

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

Խորէն քահանայի (Յովհաննէս) Միրզաբեգեանցի նոր մետոդով յօրինած հայերէն պատկերազարդ „Այբբենարան և ընթերցարանը" գումարով վաճառվում է Բագու պարոն Գրիգոր Դիլտարեանցի թէյի (չայի) մաղազինում, գինն է 20 կոպ. Ցանկացողք կարող են դիմել կամ յիշեալ պարոնին, կամ հեղինակին.

Ի Բագու.

Վերցնում եմ քրէական (ուգոլովնի) գործերի պաշտպանութիւն Թիֆլիսի Օկրուժնոյի Սուդում, և քրէական ու քաղաքական գործերի պաշտպանութիւն հաշտարար դատաւորների առաջև. իմ ծառայութենից օգուտ քաղել ցանկացողները կարող են գալ ինձ մօտ երկուսից մինչ հինգ ժամը, ճաշից յետ. Բնակվում եմ Վանքի քուչում, Ջանշեանի տան մէջ.

Գրիգոր Տէր-Մելքիսեդեկեանց

ՄԱՐՏԻ 28.

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Ց Ո Յ Ց

ԹԻՖԼԻՍ. 1874.

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (Մարտի 27-ին)

	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալ).	6	
Բամբակ Երևանու (հին սերմից.	4	20
„ Ամերիկայի սերմից	5	65
Բուրդը Թուշի .	6	
Թարաքամի .	3	50
Շաքարը ռսի (բրօցկու)	8	
„ միւս տեսակը .	7	80
„ ղաղրան, տրանզիտ.	5	
„ մաքսը վճարած	8	10
Շաքարաւաղը Ռսի .	6	
Ղահվա Լիվանի լաւը.	18	50
„ Մօկօ չատ լաւը	20	
„ Մարտինկօի ցածր	16	50
Ալիւրը Երևանի .		90
Ալիւրը Գեանջու հասարակ.	1	
„ Շորագեալու.	1	
Գարին .	„	60
Մոմ.	11	
Փոխանակագիր Պօլսի	6	65
„ Գալլէժի	4	70
Լօնդօնի կուրսը (Օդեսայի վերայ) 1 լիրան արժ է.	7	27
Մարսէլ և Փարիզ 348 Ֆր. արժ է.	100	

ՓՕՍՏ

Ռուսաստան և Արտասահման ամեն օր.

Երկուշաբթի

Երևանի գաւառ, Քութայիս, Զէրնամօրի վիճակ, Սուխում.

Երեքշաբթի

Բագու, Գանձակ, Դաղստանի նահանգ (թեթև փոստը).

Չորեքշաբթի

Քութայիս, Ալէքսանդրապօլ, Ախալցխա.

Ուրբաթ

Երևան, Քութայիս, Նուխի Զաքաթալ, Ախալցխա.

Շաբաթ

Բագու, Գանձակ (ծանր փոստը).

	կոպ.
Բաց նամակը արժէ.	5
Ռուսաստան նամակը	10
Գերմանիա, Աւստրիա	10
Ֆրանսիա.	20
Անգլիա .	14
Շվէյցարիա.	14
Թուրքիա (Կ. Պօլիս .	20
Թուրքիա (ցամաք) .	20
Իտալիա .	16
Ամէրիկա .	28
Պարսկաստան .	10
Հնդկաստան .	70
Եգիպտոս .	27

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև Փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 8 ժամին 18 րօպէ առաւօտեան. Մինչև Սուրամ (խառն գընացքը) երեկոյեան 8 ժամ. 17 րօպէ.

	առաւօտ.	երեկոյեան
Թիֆլիսից .	8. 18	8. 17
Մցխեթ .	9. 18	10.
Գօրի.	11. 39	1. 43
Սուրամ.	1. 52	4. 30
Քութայիս .	7. 55	
Փօթի.	11. 27	

	առաւօտ.
Փօթիից .	7. 38
Քութայիս .	10. 12
Սուրամ.	4. 57
Գօրի.	7. 23
Մցխեթ.	9. 52
Թիֆլիս.	10. 49

Թիֆլիս գալիս է ճանապարհորդների գնացքը երեկոյեան 10 ժամին 49 րօպէ.

Տեղերի գինը Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխեթ .	90	68	38
Գօրի. .	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ.	5. 22	3. 92	2. 18
Քութայիս	9.	6. 75	3. 75
Փօթի . .	13. 1	9. 75	5. 42

ՀԵՌԱԳԻՐ

Քսան բառից կազմված հեռագիրը արժէ՝

	Ր.	Կ.
Ալէքսանդրապօլ .	1	
Ախալցխա .	1	
Աստրախան .	2	
Բագու .	1	
Գանձակ.	1	
Գօրի.		50
Երևան .	1	
Շամախի.	1	
Կօջօր.		50
Քութաիս .	1	
Մօզդօկ.	1	
Մօսկվա.	2	
Ս. Պետերբուրգ .	3	
Հին Նախիջևան .	1	
Նոր-Նախիջևան.	2	
Նիժնի-Նօվգորոդ	2	
Փօթի.	1	
Աւստրիա .	2	75
Անգլիա.	3	75
Գերմանիա.	2	63
Թիւրքիա (Եւրոպ)	3	
» (Փօթիով)	3	75
Ֆրանսիա .	3	50

ՓՕՍՏԻ ԿԱՌՔԵՐ

Թիֆլիսից Վլադիկավկաս ամեն օր՝ ամառը 6 ժամին կէս օրից յետոյ իսկ ձմեռը 4 ժամին.

Թիֆլիսից Պիատիգօրսկ, Ստավրապօլ և Ռօստով՝ հինգ շաբթի և շաբաթ օրերը 6 ժամին առաւօտեան.

ՆԱՒԵՐ

Օդէսայից Փօթի (ամառը) նաւը դուրս է գալիս հինգշաբթի օրերը ժամը 2-ին կէս օրից յետոյ.

Փօթիից Օդէսայ՝ կիրակի 6 ժամին կէս օրից յետոյ.

Օդէսայից Փօթի (ձմեռը) հինգշաբթի օրերը 3 ժամին.

Փօթիից չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան.

Փօթիից Կ. Պօլիս նաւը դուրս է գալիս կիրակի առաւօտները.

Կ. Պօլսից Փօթի կիրակի առաւօտները.

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Երթևեկ հիւանդների համար գտնվում է Ս. Նշան եկեղեցու մօտ Եագօր Ղարաչևի տանը և բաց է ամեն օր հիւանդների ընդունելութեան համար առաւօտը 9 ժամից մինչև 1 ժամը.

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄՈՒԶԷՈՒՄ

Բաց է Երեքշաբթի. Ուրբաթ և կիրակի օրերը, առաւօտը 10 ժամից մինչև կէս օրից յետոյ 5 ժամը.

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Բաց է ամէն օր, բացի կիրակի և տօն օրերից 12 ժամից մինչև կէս օրից յետոյ 5 ժամը.

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՕՐՍԱ (Մարտի 15-ին)

Լօնդօն մի րուբլ արժէ $33^1/_4$ պէնս (փոխանակ 40 պէնս).

Փարիզ մի րուբլ արժէ 350 սանտիմ (փոխանակ 400 սանտիմ).

Առաջին 5% փոխառութեան տոմսակ . . .	$165^1/_4$
Երկրորդ . . .	162
5% բանկի տոմս. 1 շրջանի	97
„ „ 2 „	$96^1/_2$
„ „ 3 „	—
Երկաթուղիների գլխ. ռուս ընկերութ. ակցիա արժէ .	—
Մօսկով—Րիազան երկաթուղի	—
Руск. Общ. Парах. и Тор	570
Кавк. и Мерк.	—
Վարշավի—Տէրէսպօլի երկաթուղին.	113

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—Մօսկվայ. Սկայորդի. Կըրկնում ենք՝ յօդվածները յետ չենք դարձնում. Մարկաները յետ դարձրինք ձեզ. Համբերութիւն ունեցէք՝ ամեն համարում խօ չենք կարող «Մօսկվայի նամակները» տպել...

—Մօզդօկ. Գ. Տ. Շնորհակալութեամբ ստացանք նոր 25-անոցը.

—Դէրբէնդ. Գ. Շ. Դ. Շ. «Քաղքի Ագաթի» առիթով բրօշիւրը չէ հրատարակվել.

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 27 Марта 1874 г.

Մէլիքովի և ընկ. տպարան

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ